

مشخص اقتصادی مانند ایجاد تغییرات مطلوب در معیشتی ...
صرف، پس انداز، سرمایه گذاری و ... تصمیم گیری می شود. به عبارتی دیگر، هر برنامه اقتصادی در واقع مجموعه ای از عملیات اقتصادی را در بر می گیرد که به طور متمرکز آنها را هماهنگ نموده و در جهت دستیابی به اهداف مشخص اقتصادی جامعه هدایت می کند.

با کمی تعمق در مورد برنامه ریزی اقتصادی دریافت می شود، برای اینکه برنامه ریزی اقتصادی نتیجه بخش و مطلوب باشد نمی بایست صرفاً دارای جنبه اقتصادی باشد و تنها در قالب مباحث اقتصادی مطرح می شود به همین دلیل عنوان می شود به منظور مطلوب بودن و نتیجه بخش بودن کار، لازم است برنامه ریزی اقتصاد مطرح شود به همین دلیل عنوان می شود به منظور مطلوب بودن و نتیجه بخش بودن کار، لازم است برنامه ریزی اقتصاد دارای دو جنبه کلی شامل محتوی و صورت باشد.

۱- محتوای برنامه ریزی

محتوای برنامه ریزی را شناخت علمی جامعه می سازد. بدین معنا که برای محتوای برنامه ریزی باید تحقیقات و مطالعات زیادی انجام داد و به مباحث نظری انواع رشته ها (مانند جامعه شناسی، مدیریت، علوم سیاسی و...) اشراف داشت.

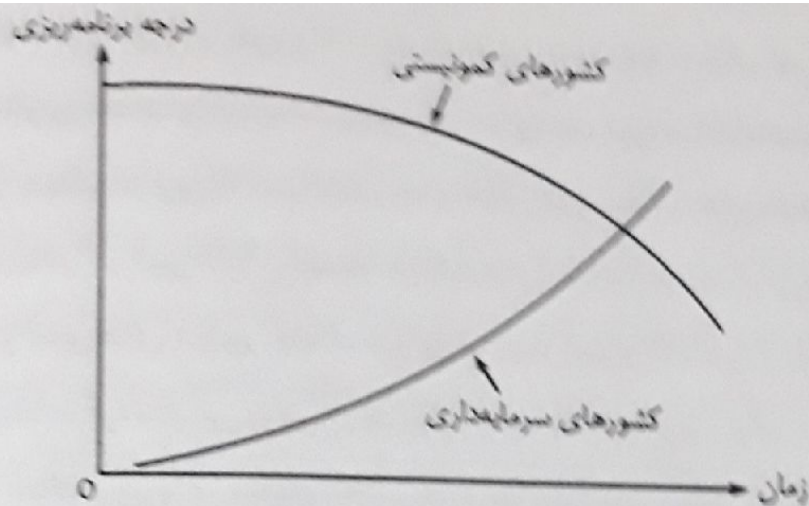
۲- صورت برنامه ریزی

صورت برنامه ریزی شامل روش های کار برنامه ریزی، تکنیک های کار و چگونگی ارتباط متغیرها با یکدیگر است. در این زمینه برای آنکه کار برنامه ریزی به نحو مطلوب و صحیح صورت گیرد نیازمند تکنسین های برنامه ریزی هستیم.

یک تکنسین خوب برنامه ریزی می تواند یک برنامه اقتصادی کلان طراحی کند ولی این برنامه در صورتی مفید و نتیجه بخش خواهد بود که یک گروه از متخصصین نظری در همه زمینه هایی مانند اقتصاد، جامعه شناسی، مدیریت، علوم سیاسی و... بطور مستمر در حال تخمین و مطالعه باشند تا برنامه ریز از نتایج مطالعات این گروه استفاده نماید و آن نتایج را در فرآیند برنامه ریزی ملحوظ دارد.

۹-۳ تاریخچه برنامه ریزی اقتصادی

بطور کلی تا قبل از سال ۱۷۷۶ میلادی هر چند مکاتب مختلفی به بحث های اقتصادی پرداخته اند و نظرهایی ویژه در این زمینه وجود داشت اما در اساس، علم اقتصاد، جزء سایر علوم مانند فلسفه و سیاست مورد مطالعه قرار می گرفت اما در سال مذکور آدام اسمیت که از وی به عنوان پدر علم اقتصاد جدید نیز یاد می شود با انتشار کتاب خود تحت عنوان «ثروت ملل»^(۱) معانی اصلی و اساسی استقلال علم اقتصاد

روند تغییر نگرش (درجه) برنامه ریزی در دو گروه کشورهای سرمایه داری و کمونیستی

۹-۲ ویژگی های برنامه ریزی اقتصادی

برنامه ریزی اقتصادی باید دارای مجموعه ای تدوین و طراحی شده از طرح های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی سازگار باشد.

ویژگی های مهم برنامه ریزی اقتصادی عبارتند از:

۱- طراحی و تدوین مجموعه ای از طرح های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی سازگار با یکدیگر؛

برای رسیدن به یک برنامه مطلوب می بایست:

- تعیین اهداف توسط مقام های مسئول

- توانایی جامعه برای انجام کارها و خدمات

و آنرا

۲- اجرا و تفویض اختیار برای اجرای برنامه؛

برای اجرای برنامه می بایست مسئولیت هر فرد مشخص باشد. همچنین باید سازماندهی و تشکیلات کشور نیز بازنگری شود تا در صورت داشتن ساختار نامناسب، اصلاح و جایگزینی در برنامه صورت پذیرد.

۳- تخصیص منابع

تخصیص منابع به دو صورت مالی یا پولی و فیزیکی مطرح می باشد. برای حصول اهداف برنامه، منابع مالی باید وجود داشته باشد. و همچنین در برنامه ریزی اقتصادی به منظور ارزیابی دقیق از تمام منابع موجود استفاده گردد.

هدف نهایی از برنامه ریزی فیزیکی این است که در یک دوره زمانی کوتاه و حداقل هزینه به اهداف خود دست یابد.

۵-۹ شرایط لازم برای کسب موفقیت برنامه ریزی اقتصادی
 برای دستیابی به یک برنامه اقتصادی موفق شرایط زیر لازم و ضروری می باشد.
 ۱- سیاستگذاری در تعیین اولویت؛

در هر جامعه ای سیاستگذاری اهداف کیفی متعددی را به دنبال دارند اما به دلیل محدودیت امکانات دسترسی به همه آنها مقدور نیست، در این زمان است که سیاستگذاران می بایست اهداف خود را اولویت بندی نموده و برخی از آنها را انتخاب نمایند.

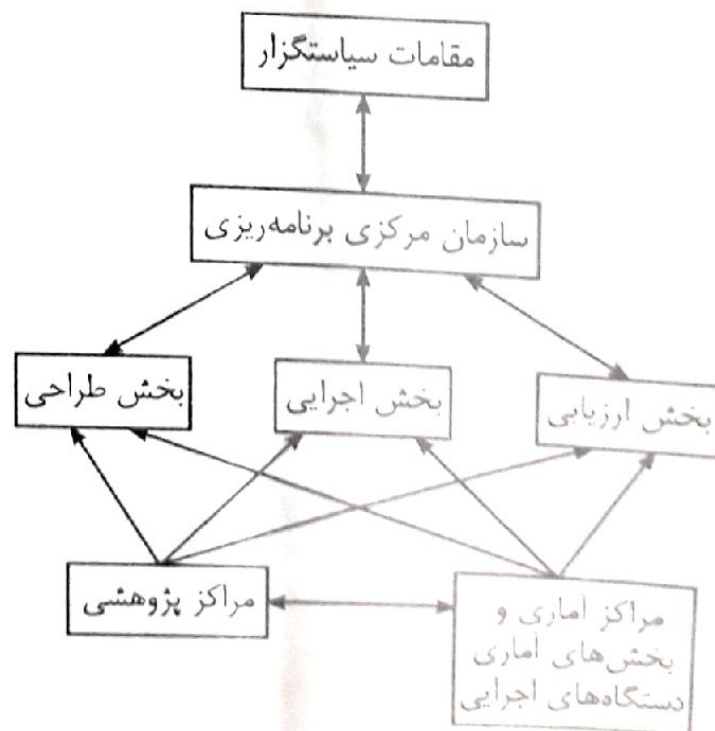
۲- سازمان برنامه ریزی؛

اولین شرطی که برای تعیین چارچوب و تدوین یک برنامه اقتصادی موفق لازم است، وجود تشکیلاتی در قالب سازمان یا وزارت خانه برنامه ریزی است. این تشکیلات باید به نحوی سازمان یافته باشد که بتواند مطابق با نیازهای مادی و انسانی کشور تنظیم نماید. سازمان برنامه ریزی خود دارای بخش های مختلفی است که در هر قسمت آن اقتصاددانان، آمارگران و دیگران با بخش های مختلف اقتصادی در ارتباطند. برنامه ریزان دو شاخص کیفی و کمی را مد نظر قرار می دهند.

شاخص بیکاری: درصد جوانان بیکار که حدود سنی آنها از ۱۵ تا ۳۰ می باشد از کل جمعیت فعال جوانان.

شاخص تشکیل خانواده: تعداد خانواده تشکیل شده توسط جوانان به تعداد کل نیاز تشکیل خانواده جوانان.

سازمان برنامه ریزی دارای بخش های مختلفی شامل طراحی، اجرا و ارزیابی است.

نمودار سازمان برنامه ریزی

۳- منابع مالی

یک برنامه اقتصادی موفق تمامی منابع و هزینه‌های دولت را با توجه به درآمدهای دولت و اهداف برنامه طراحی می‌نماید.

منابع مالی برنامه اقتصادی می‌تواند از داخل و یا خارج از کشور تأمین شود. در طول اجرای یک برنامه می‌بایست صرفه‌جویی‌های اداری و جلوگیری از اتلاف منابع تلاش داشت.

۴- مشارکت عمومی

یک برنامه موفق به مشارکت و حمایت دولت‌ها و سازمان‌ها و نهادهای دولتی اجرایی و حتی بنگاه‌های خصوصی و خود شهروندان نیازمند است.

برنامه می‌تواند تصمیم‌گیری بخش خصوصی را تحت تأثیر متقابل خود قرار دهد و بر نتیجه فعالیت آنها اثرگذار باشد.

لازم است جهت دستیابی به یک برنامه‌ریزی موفق و بهتر رسیدن به اهداف چهار شرط ذیل مدنظر باشد.

فقدان سیاست‌گذاری؛ نبود امکان برنامه‌ریزی به دلیل عدم تعیین اهداف و اولویت‌ها

فقدان برنامه‌ریزی؛ تخصیص منابع بدون برنامه

فقدان منابع؛ برنامه بدون اجرا و عدم تحقق اهداف

فقدان مشارکت عمومی؛ تحقق برخی از اهداف با توجه به خوب بودن برنامه.

۹- ۶ انواع برنامه‌ریزی اقتصادی

در این بخش به طبقه بندی انواع برنامه‌ریزیها یا برنامه‌ها به اعتبار: نظامهای اقتصادی، الزام در اجرا، مدت زمان اجرا، حوزه جغرافیایی نحوه تهیه برنامه و سطح برنامه می‌پردازیم.

الف - برنامه‌ریزی به اعتبار نظام‌های اقتصادی

اگر بر روی مطالب مطرح شده در تاریخچه برنامه‌ریزی اقتصادی بار دیگر تعمق کنید در می‌یابید که برنامه‌ریزی اقتصادی از دیدگاه نظامهای اقتصادی گوناگون قابل تفکیک است و از این نظر با انواع ویژه‌ای از برنامه‌ریزی اقتصادی مواجه هستیم. این انواع به شرح زیر می‌باشند:

۱- برنامه‌ریزی اقتصادی نظام سرمایه‌داری

برنامه‌ریزی اقتصادی سرمایه‌داری که به برنامه‌ریزی ضد دورانی^(۱) معروف می‌باشد، خاص کشورهای پیشرفته و صنعتی با نظام اقتصادی سرمایه‌داری است. هدف اصلی کشورهای مذکور از طرح و بکارگیری چنین برنامه‌ریزی از بین بردن و یا محدود کردن نوسانات اقتصادی است. یعنی هدف رفع بیکاری زمان رکود و تورم زمان رونق است. به بیان دیگر، کشورهای توسعه نیافته خواهان این هستند که به کمک برنامه‌ریزی به ثبات اقتصادی دست یابند. در این نوع برنامه‌ریزی هدف تغییر نظام اقتصادی موجود یعنی نظام بازار نیست بلکه مقصود کمک به این نظام است تا بهتر کار کند.

در این جوامع برنامه‌ریزی به صورت غیر متمرکز است و مالکیت ابزار تولید و کنترل بخش خصوصی قرار دارد. قسمت اعظم کالاهای تولید شده در این نظام توسط بخش خصوصی تولید می‌شود. در نظام برنامه‌ریزی در جوامع سرمایه‌داری بنگاه‌های خصوصی و مکانیسم قیمت آزادانه فعالیت دارند. در چارچوب این اقتصادها، برنامه‌ریزی معمولاً عبارتست از تلاش آگاهانه دولت برای رسیدن به رشد سریع اقتصادی توأم با اشتغال کامل و ثبات قیمت‌ها از طریق اعمال سیاست‌های متعدد مالی و پولی از آنجا که مکانیسم بازار می‌تواند به شرایط بسیار نامتعادلی منتهی شود و به صورت نوسانات شدید درآمد و اشتغال منعکس شود. دولتها تلاش می‌کنند تا شرایطی بوجود آورند که ضمن تحریک رشد اقتصادی از عدم ثبات آن جلوگیری می‌کنند. اگر چه برنامه‌ مشروح اقتصادی به مفهوم مجموعه هدف‌های مشخص، در اکثر اقتصادهای سرمایه‌داری طرح نشده است، معیناً برنامه‌ریزی محدود دولتی بر اساس تحلیل روندهای گذشته و پیش‌نگری شرایط آینده اقتصادی صورت می‌گیرد.

۲- برنامه‌ریزی سوسیالیستی و کمونیستی

کشورهای سوسیالیستی و کمونیستی تا سال ۱۹۲۸ واقعاً نمی‌دانستند چه کاری باید انجام دهند و چگونه باید حرکت کنند، تا بالاخره اتحاد جماهیر شوروی (سابق) در سال ۱۹۲۸ یک برنامه ۵ ساله جامع اجباری توسعه طراحی کرد. در حول و حوش سال ۱۹۵۰ چین و دیگر کشورهای سوسیالیستی از برنامه‌ریزی جامع اجباری توسعه پیروی کردند، اما کشورهای مذکور در عمل و به تجربه دریافتند که برنامه اجباری کارایی لازم را ندارد، در نتیجه مجبور شدند از عمومیت، درجه جامعیت و اجبار، و تفصیل برنامه بکاهند. در این نوع از برنامه‌ریزی هدف آن است که کشور در دوران انتقال به کمونیسم به طور کامل صنعتی شود. لذا در این نوع از برنامه‌ریزی تأکید اساسی بر افزایش پس‌انداز، در اختیار گرفتن این پس‌انداز توسط دولت و تخصیص آن به سرمایه‌گذاری مالی و فیزیکی در امور زیر بنائی و در کارخانجات بزرگ، قرار دارد. بطور کلی برنامه‌ریزی در نظام سوسیالیستی و کمونیستی، برنامه‌ریزی متمرکز است و در نقطه مقابل برنامه‌ریزی در نظام سرمایه‌داری قرار دارد. در این جوامع یک سازمان یا ارگان برنامه‌ریزی وجود دارد که وظیفه آن تعیین اهداف و اولویت‌های اقتصاد و گنجانیدن این اهداف در چارچوب یک برنامه اقتصادی است. مجموعه مشخصی از هدف‌ها که بوسیله برنامه‌ریزان مرکزی از پیش تعیین نشده‌اند، پایه و اساس برنامه اقتصادی کامل و جامع را تشکیل می‌دهند، در این نوع برنامه‌ریزی اقتصادی که عمدتاً به اقتصاد اتحاد جماهیر شوروی سابق و اقتصادهایی از قبیل کشورهای اروپای شرقی مربوط می‌شود، منابع مادی و مالی نه بر اساس قیمت‌ها و شرایط عرضه و تقاضا در بازار، بلکه بر حسب نیازهای برنامه کل به مواد کار و سرمایه تخصیص می‌یابند. برای دستیابی به اهداف برنامه، مقامات برنامه‌ریز به مسائل تولید و توزیع کنترل کامل دارند و تمامی معادن، مزارع، صنایع، مؤسسات مالی، عوامل توزیع، تجارت داخلی و خارجی، و مسائل حمل و نقل و مخابرات همگی تحت نظارت و کنترل برنامه‌ریزان هستند. در واقع این اولویت‌ها و